

Kalaallit Nunaanni 1940-2009-mi eqiterutsitsilluni naalakkersuinikkut ingerlatsineq pillugu suliniutip nalunaarusiartaa

Saqqummeqqaarnera: Juli 2016, Jens Heinrich

Aallaqqaasiut

Ullumikkut Kalaallit Nunaanni illoqarfiit 17-iupput nunaqarfiillu 56-iullutik 56.000-it sinnilaarlugit inoqarluni – 1950-imi inuit 24.000-ingajaasimasut sumiiffiillu najugaqarfigineqartut 150-it missaaniissimallutik. Tassa inuttaasut marloriaataat sinnerlugit amerlisimapput sumiiffiillu najugaqarfigineqartut amerlassusaat affaannangorsimallutik. 1979 tikillugu atuussimasut pisut kisimi pineqannginnerannut Namminersornerullutik Oqartussat eqqunneqarmalli nunaqarfimmiut amerlassusaat 12.000-iniit 8.000-inut ikileriarsimanerannit takuneqarsinnaavoq, illoqarfimmiullu amerlassusaat qaffakkiartorsimallutik.

Eqiterutsitsilluni ingerlatsineq tassaavoq politikikkut suliniutaasimasut ilaat, Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup kaammattuutaasa (1948-50) nanginnerattut pilersinneqarsimasoq tasanilu siunertarineqarluni innuttaasut sumiiffinni ikinnerusuni anginerusunilu najugaqalernissaat. Eqiterutsitsilluni politikikkut ingerlatsineq inuiaqatigiinni kalaallini aamma oqaluttuarisaanikkut ineriartornermi isiginneriaatsinut arlalinnut tunngasuvoq. Tassani pineqarput inuusaatsit, kinaassutsit, inuussutissarsiutit, nutaaliernerit aamma inuiaqatigiit aqqissugaanerat.

Sorsunnersuup Aappaata kingorna Kalaallit Nunaata nutarterneqarnerani innuttaasut eqiterullugit sammivinnut arlalinnut iluaqutaanissaa pillugu eqqarsaammik imaqarpoq. Innuttaasut eqiterunneqarnerat Kalaallit Nunaannut nutaaliaasumik tunngaviussasoq arlallit isumaqarsimapput. Aalisarneq inuussutissarsiornikkut aningaasarsiornikkullu tunngavissatut piukkunneqarsimavoq. Inuussutissat tunngavigalugit aningaasaqarnermiit aningaasat tunngavigalugit aningaasaqarnermut ikaarsaarneq attaveqaatinik allarluinnarnik pisariaqarsimavoq – tunitsiviit, umiarsualiviit, sannaviit aalisakkanillu tunisassioffiit sanaartorneqartussaasimapput, innuttaasullu eqiterunneqarneri aalisakkerivinni sulisussarsinissaq ajornannginnerulersissallugu illoqarfinnilu ikinnerusuni aningaasaliisoqarsinnaalerluni. Anguniagaq tassaasimavoq Kalaallit Nunaanni aningaasarsiornikkut imminut napatissinnaaneq, aamma danskit naalagaaffiata naatsorsuutigisimallugu attaveqaatinik, aalisakkerivinnik, napparsimmavinnik, atuarfinnik sanaartornermut piffissami annertuunik aningaasaliisoqassasoq aamma aningaasarsiornikkut siuariartorfissatut piukkunneqartuni innuttaasunik eqiterutsitsineq suliffissuaqarnikkut aalisarneq tunngavigalugu kalaallit nunaata aningaasarsiornerata imminut napatilerneranik kinguneqarumaartoq. Annertuumik ingerlatsineri iluaqutaasussat siunnerfigineqartut ajornannginnerusumik pisussaassallutik sumiiffiit najugaqarfigineqartut annertuumik ikilisinneqarpata. Peqatigisaanik atuarfiit anginerulersinneqarlutik taamaalillutillu atuartumut ataatsimut akikinnerulerlutik, soorlu aamma kiffartuussinerup qaffasissusia sumiiffinni anginerusuni innuttaasut

tunngavigineqartut amerlanerulersinnerisigut qaffanneqassalluni. Kiisalu nutarterinermi inuusaaseq sumiiffinni anginerusuni ajornannginnerusumik neqeroorutigineqarsinnaalluni. Inuit nutaaliaasut, qaammarsarneqarsimasut atugartuunngorsimasut ingerlasinnaassappata inuusaaseqarnissamik atorfissaqartitsissapput. Naatsumik oqaatigalugu siaruarsimasumik nunasisimaneq inuiaqatigiinnut nutaaliaasunut ataqatigiissineqarsinnaanngilaq. Taamaalilluni tassaniippoq aamma eqqarsaat manna tikillugu inuiaqatigiisusimasut ineriartornermut kissaatigineqartumut malinnaasinnaannginnerat. Pissutsit allanngortinneqartariaqarput. Taamatut nutaaliornermi qallunaanngorsaaneq; danskit pingaartitaat, danskit inuusaasiat aamma danskit oqaasii anguniarneqarput, eqqarsaallu piffissamiit inunnit maligassiusunit arlalinniilluni, naak aamma allat taamatut sakkortutigisumik annertutigisumillu allannguisoqarnissaanut mianersoqqusigaluartut. Oqaluttuarisaanikkut ineriartorneq pillugu takorluukkat unitsikkuminaatsut ilaat tassaavoq suut tamarmik danskinit aqunneqarneri nakkutigineqarnerilu. Kalaallit tungaanniit aamma politikikkut ingerlaatsit pillugit isumaqartoqarnera sunniisinnaasoqarneralu nassuiaatini arlalinni misissorneqarsimavoq.

1953-imi Kalaallit Nunaanni Landsrådi assersuutigalugu innuttaasut pillugit ataatsimiititaliarsuarmik pilersitsippot, politikikkut ingerlatsinerup ilusilersornissaanut ikiuuttusaaq. Landsrådimit takuneqarsimavoq nuutsitsinerit ingerlanneqarsimasut ilisimasaqannginnermik malunnaateqarsimasut – sumiiffiit nuuffigineqartut pillugit, nuutinneqartut pillugit taakkulu saniatigut nuutsitsinerumut piareersarsimanerit isornartuusimallutik. Innuttaasut pillugit ataatsimiititaliarsuup Kalaallit Nunaata Kitaani avannarpassinnerpaat politikikkut ingerlatsinerumut ilaatinneqanngittariaqarnerat uparuartorpaat, tassa tamaani pissutsit kujasinnerusuniit allaanerummata.

Nutarterinerup ingerlanerani illoqarfiit iluamik kalaaliunnginneri pillugit eqqarsaat saqqummerpoq, aamma kalaallit inuusaasiat eqqortoq kisimi isorliunerusuni nassaarineqarsinnaasoq.¹ Qallunaanngorsaaneermut qisuariarnerugunartoq. 1979-imi naalakkersuisuni siullerni nunaqarfinnut isorliunerusunullu naalakkersuisoqarfimmik pilersitsisoqarpoq. Tamanna tikillugu isorliunerusut sumiginnagaasimapput naalakkersuisoqarfiullu tunuani siunertaq tassaasimalluni isorliunerusut eqqarsaatigineqassasut, ilaatigut aningaasaliissutit annertusinerisigut. 1990-imi naalakkersuisoqarfik atorunnaarsinneqarpoq, taamaalillunilu eqiterutsitsilluni naalakkersuinikkut ingerlatsineq nanginneqarluni sulilu ullumikkut politikikkut ingerlatsinermi piviusunut ilaalluni.

Eqiterutsitsilluni naalakkersuinikkut ingerlatsineq pillugu atuakkat

1950-imi Kalaallit Nunaata ineriartornera pillugu atuakkat amerlassusaat amerlaqaat, kisiannili eqiterutsitsilluni politikikkut ingerlatsinerumut toqqaannartumik tunngasut atortut pingaarnertigut allaaserineri aajuku.

¹ Takuuk Sørensen & Forchhammer (2014) illoqarfik Nuuk danskiunersoq imaluunniit taamaannginnersoq pillugu oqallinneq.

Søren Forchhammerip allaatigisaa "Gathered og dispersed?" (1997) politikikkut ingerlatsinermi Landsrådet inissisimanerat pingaartumillu innuttaasut pillugit ataatsimiititaliarsuaq 1953-imeersoq misissorpai. Allaaserisap, maannakkut atuaruminarninngorlugu saqqummersinneqalersup, kalaallit politikerit sunniuteqarusunnerat arlalitsigullu taamaaliorinnaaneri takutippaa.

Steen Jeppsonip immikkut allaaserisaa "Befolkningskoncentrationer, den ultimative, rette løsning?" (2009) politikikkut ingerlatsinermi kalaallit innuttaasut isumaannik misissuivoq. Immikkut allaaserisami allanneqarpoq isummat piffissap ingerlanerani isornartorsiunerulernermit allannorsimasut. Aallarniutigalugu politikikkut ingerlatsineq akerlianik pitsaasimavoq. Innuttaasut isumaannik qulaajaanermi unaminartunut ilaasimavoq oqaatigisat isummanillu saqqummiussisimanerit nassaarinissaat. Tamatumunnga pissutaasoq tassaavoq innuttaasut Namminersorlutik Oqartussat/Namminersornerullutik Oqartussat "Nuna tamakkerlugu pilersaarummik nassuiaataat", kingulleq 2015-imeersoq, tassaavoq inuiaqatigiit katitigaaneri aamma inuussutissarsiornikkut ingerlatsinikkut ineriartorneq pillugu pisortat nassuiaataat.

Ulla Lyngep immikkut allaaserisaa "Hvad med bygderne – blev planerne til virkelighed?" (1991) tassaavoq Namminersornerullutik Oqartussat nunaqarfiit pillugit ingerlatsinerannik misissuineq nunaqarfinni tunisassiorfinnik pilersitsineq pillugu iliuusissatigut suliniutit aallaavigalugit.

Ejvind Sachsep immikkut allaaserisaa "Landsrådet og koncentrationspolitikken – en undersøgelse af Grønlands landsråds holdning til lokaliseringspolitikken i Grønland 1951-71" tassani sammeneqarpoq Kalaallit Nunaanni landsrådi piffissami politikikkut ingerlatsinermit qanoq isummersimanerat. Sachsep allappaa aallartinnermi ajunngitsumiit naggataatigut nangaalernermit politikikkut ingerlatsinermi isummat nikissimanerat.

Kåre Henriksenip allaaserisaa "Grønlands bygder - økonomi og udviklingsdynamik" (2012) tassani sammeneqarput ullutsinni Kalaallit Nunaanni nunaqarfinni isorliunerusunilu pissutsit. Allaaserisami sumiiffiit taakku aningaasarsiornikkut imminut akilersinnaannginneri pillugit ajoqersuummik isumannaarisoqarpoq.

Einar Lund Jensenip allaaserisani sulianilu arlalinni Kalaallit Nunaanni nunasseriaaseq sammisimavaa, 1950 sioqqullugu kingornalu. Tassani eqqaaneqassaaq "Bosættelsespolitik i Grønland - diskussionen om forandringer i bosættelsesstrukturen 1900-1950"(2013) aamma Sermitsiami 2013-mi allaaserisat nangeqattaartut.

Nutarterineq sioqqullugu nunasseriaatsit

Nunasiaateqarnerup 1721-mi Hans Egedemit aallartinneqartup kingunerisaanik Kalaallit Nunaanni innuttaasut aalajangersimanerumik najugaqalerput. Kalaallit Nunaat pillugu tunngaviit pingaarnerusut ilaat illersuinissamik isiginninnermiit aallaaveqarpoq – den Kongelige Grønlandske Handel (KGH) aqutigalugu niuernikkut naalagaaffiup kisermaassinera 1774-mi pilersinneqarpoq. Isumaq marloqiusaavoq; inuiaqatigiit kalaallit silarsuarmut avatangiisinut sernissorneqassapput, tassa naalagaaffiit allat Kalaallit Nunaannukassanngillat, ilaatigullu kalaallit nunaanni tunisassiorlut (puisinniartut) KGH-mut niuersinnaallutik. Inuiaqatigiinnik kalaallinik illersuineri pineqarpoq silarsuarmiunut atassuteqalersillugu nunap ammarnera inuiaqatigiit aserorneranik kinguneqarnissaa. Danskiteqatigiinnik taamaalilluni illersuisuuvoq taamaalillunilu nakkutiginnittuulluni. Sumiiffinnili arlalinni inuit nutserput inuussutissarsiutinut pissutsinut ajoqusiisumik, aamma

1820-ikkunni sumiiffinnut mikinerusunut nuuttunut akissarsiassaqtitsisoqarluni. Tamannali annertunerusumik iluatsitsiffiunngilaq.² 1800-kkut qiteqqunneranni Kalaallit Nunaanni sumiiffippassuarni atukkat ajorluinnarsimapput, ilaatigut sumiiffiit ilaanni inuit kaannersuarmik toqusarlutik. Nuummi atorfillit taamaattumik kissaatigisimavaat inuunermi atukkat pitsaanerulersinnissaat siunertaralugu kalaallit nammineq suliassatigut aqutsinermi peqataatinnissaat. Taamaattumik 1850-ikkunni misiliinertut paarsisut aallartinneqarput, piniartut ajoqillu kalaallit atorfillit imaannaanngitsut (nakorsaq, niuertoq, palasi il.il.) peqatigalugit nunaqqatigiinni aqutsinermi peqataasussat. 1860-ikkunni kalaallit nunaata kitaani sineriyak aqqissuussineq atulerpoq. Inissisimanerit agguarneri tassaasimapput kalaallit ilinniartuullutik, nunaqqatigiillu qanoq aqunneqarnissaannut/ aqunneqarsinnaanerinit atorfillit tikisitat ilinniartitsisuullutik. Aalajangiisinnaassuseq killeqarsimavoq, tassa aalajangiinerit tamatigut danskit rigsdagiat sinnerlugu naalakkanit akuerineqartussaammata. Taamatut kalaallinik politikikkut perorsaanerit naggataatigut anguniagaq tassaasimavoq inuiaqatigiit akisussaassuseqarnermikkut inerissimanermikkullu namminiilernissaat. Taamatut perorsaaneq landsrådinu kommuernerådini nangingeqarpoq. 1940 sioqqullugu politikikkut anguniagaq tassaasimavoq: "Innuttaasunik kalaallinik ineriartortitsineq imatut nammineersinnaasunngortillugit unammilleqatigiinnermi imaluunniit atugartuussutsip nassataanik ajoqutinut suujunnaarnatik inuiannut allanut atassuteqalernissamut saperunnaassasut, sumiiffinni allani inunnut atugartuujunngitsunut, qaamasumik amilimmik atassuteqalernerimikkut toqussutaasarsimammat." Taamatut tunngaviummik isuma piffissap tamatuma kingorna sunnerneqarsimavoq, unali allaassutaaginnarluni inuit kalaallit sorsunnersuup ingerlanerani inerissimalersimallutik maannakkullu misigilersimallutik tullianut alloriarnissaq piffissanngortoq.

Nunasisarnermi ilusiinut aamma politikikkut piffinnut tunuaniittunut tunngatillugu ukiut untritillit 20-iisa affaanni siullermi assiliaq tassaavoq landsrådi aamma kommuernerådi isumaqalersimallutik inuussutissarsiornikkut inuiaqatigiinnilu pissutsit pitsanngortinnissaat pingaaruteqartoq. Rådit arlaleriarlutik inuit sumiiffinnut anginerusunut inuussutissarsiornikkut pitsaanerusunik periarfissaqartunut nutsernissaannut pilerisaartarnissaat kissaatigisimallugu. Sorsunnersuup nalaani sumiiffinni inuussutissarsiornikkut ingerlanerliortut inuerutsinnissaat Landsrådinu oqallisigineqartarsimavoq.³ Sumiiffiit inukitsuararpassuit piniarnermik inuusaatsimut naleqqulluarsimapput, kisiannili aalisarneq pingaarnerutinneqassappat aalisarnerlu siuariartuinnartup kingunerisimallugu siammasissumik nunasisimanerup allanngortittariaqarnera. Aalisarnermik ingerlatsinissaq ajornassanngippat aalisakkerivinni angallatinilu sulisussanik inoqartariaqarpoq. Kalaallit Nunaanni Aqutsisut isumaqarlunnarsimapput arriitsumik ineriartortitsisoqarneratigut tamanna Kalaallit Nunaannut aqqutissaasoq eqqortoq, isumaqartoqarsimagunarlu Kalaallit Nunaat suli tassaasut inuiaqatigiit piniartuusut, tassa sorsunnersuup aappaata kingorna tikillugu. Ilaatigut piffissap ingerlanerani aalisakkanik tunisisarneq matuneqartarsimavoq. Aappaatigulli aalisakkanik tunisisoqarnissaanut ammaassisoqaaqqammerluni aamma ukiut untritillit 20-it aallartinneqarsimallutik. Inuussutissarsiornikkut aningaasarsiornikkullu eqqarsaatigisassat Kalaallit Nunaanni najugaqartunut innuttaasunut annertuumik pingaaruteqarsimapput. 1920-kkut tikillugit puisinniarneq Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiornermi pingaarnersaasimavoq, tamannalu

² Adolphsen & Greiffenberg, 2006, q. 1

³ Ibid, q. 2

siammasissumik nunasisimanissamik pisariaqartitsilluni. Piniarnerli Kalaallit Nunaata Avannaani inuussutissarsiutini pingaarnersaajuaannarsimavoq, aamma 1920-kkut kingorna. Nunasiaanerup 1700-kkuni aallartinneranniit 1900-kkut aallartinnerinut taamaattumik oqartussat tungaanniit siammasissumik nunasisarneq annertuumik kaammattuutigineqarsimavoq. Kalaallit Nunaanni kristumiussusermik ajoqersuiartortut, danskit-norskit aamma qatanngutigiinniat (1733-1900) pissutigalugit ajoqersuiartorfiit eqqaanni inuit katersuutilersimapput, taamaalilluni kristumiunngortitsineq naammassineqarsinnaalluni. Peqatigisaanik niuernerup inuit siaruarsimanissaat sulissutigalugu, taamaalilluni puisinniarneq sapinngisamik ajunnginnerpaamik ingerlanneqarsinnaaqqullugu taamaalillunilu sapinngisamik pisat annertunerpaamik tunineqarsinnaassallutik, annerusumik puisup orsua.⁴ Tassunga atatillugu attuumassuteqartoq tassaavoq Kalaallit Nunaanni inuit allat peqatigalugit tunitsivissanut qanittumi najugaqarusunnerat.

Piffissami 1940 tikillugu pissuseq tassaasimavoq inuit sumiiffinnut anginerusunut nutsernerat, nunasiaateqarnermilu aqutsisut tamanna nangaasumik peqataaffigalugu, tassa pingaarnertigut eqqarsartaaseq tassaasimammat inuiaqatigiit kalaallit suli piniartukkormiuusut. Inuit amerlanerusut sumiiffinnut anginerusunut nutserneranni aningaasaqarnikkut isumatusaarnerusoq landsrådini oqallisigineqartarsimavoq, pingaartumik sumiiffiit piitsut qimallugit. Sumiiffiit piitsut tassaasimapput aalisarnerup imaluunniit piniarnerup naammattumik iluanaaruteqarfiunnginneri.⁵ Tassani politikikkut ingerlatsineq pilersaarutaasoq tunuliaqutaanngilaq. Tamannali sorsunnersuup kingorna takkulluni.

Nutarterineq

Siullermik oqartoqarsinnaavoq kalaallit politikeriisa amerlanersaat nutarterinermut eqqarsaatigineqartumut isumaqataasimanerat, danskit inuusaasiat oqaasiilu inuiaqatigiit ineriartortinnerini atorineqartussaallutik. Augo Lyngep 1945-mi nalunaarutaa: ”danskit naalagaaffiata iluani aamma inuuniarnikkut, politikikkut, aningaasarsiornikkut kulturikkullu naligiilluta ineriartorusuppugut. Danskimut kalaallimullu piunasaqaatit assigiit, pisussaaffiit assigiit, periarfissat assigiit, imaluunniit allatut oqaatigalugu kalaaleq danskisut ajunngitsumik innuttaasunngussasoq kissaatigaarput. Tassani immaqqa arlallit paasilluarsinnaanngikkaannga isumaqarpunga tamanna eqqarsarusuttuni ullutsinni eqqarsaatigineqartoq.”⁶ Lynge isumaqarsimavoq kalaallit nunaanni pikkorissorpassuit assigalugit taamanikkut kalaallit inuusaatsikkut perorsarsimassutsikkullu danskinut inorsartut, kalaallillu akisussaanikkut ineriartornikkullu suliniuteqarnikkut siumut qummullu ingerlasinnaasut. Kalaallit suilliarsuusimanermiit inuiattut piorsarsimasunngulerlutik ineriartulernikuupput, piffissallu ingerlanerani inuiaqatigiit kalaallit danskit assigilertussaallugit. Tassani uparuarneqassaaq kalaallit pikkorissut, tassa kalaallit ilinniarnermikkut suliffeqarnermikkulluunniit ineriartornermut sunniuteqartut ataqqisaasulluunniit pinngitsooratik innuttaasut nalinginnaasut assinginik

⁴ Niuernerup ajoqersuiartornerullu akornanni oqallinneq Jensenimi, et. al. allaaserineqarpoq, Kulturmøder ved Kap Farvel, 2012 aamma Finn Gads Grønlands historie

⁵ Lund Jensen, 2013 (2)

⁶ Lynge, 1945, q. 225

eqqarsateqaratillu isumaqanngimmata. Taamanikkut aamma ullumikkut. Apeqqut tassaavoq Augo Lyngep isumaa inuit (kalaallit pikkorissut ilaasa) danskit assiginiarnerinut naggataatigullu danskinngornissamut takussutissatut takussutaanersoq. Naligiissitaanissalli pingaartinneqarnissaanut takussutaanerugunarpoq, kisianni aamma anguniagaq taanna anguniarlugu kalaallit nunaanni innuttaasuni inuusaatsinut pinngitsoorani ilanngunneqartariaqarluni. Peqatigisaanik ineriartornermut kissaatigineqartumut ilumut allamik periarfissaqarnerseq pillugu misissuinissaq naleqqutissaaq. Kalaallit Nunaat allamut ingerlasinnaasimava, imaluunniit taamani pissuseq atorlugu inuuneq ingerlatiinnarneqarsimasinnaava imaluunniit allarluinnaq toqqarneqarsimasinnaava? Danmarki taamaaliortoqarnissaanut akuersisimassava aamma Kalaallit Nunaata tigummiinnarnissaanut Danmarkip suna soqutigisimavaa?

Apeqqut aamma tassaavoq eqqarsaataasimanersoq kalaaliusut suut tamarmik peerneqassanersut, imaluunniit kalaallit "eqqarsartut" allat oqaatigisaat assigalugit sukkavallaamik annertuumillu nutaaliortoqarnissaa mianersuunneqassasoq. Frederik Lyngep taamatut pisoqarnissaanut mianersoqqusisimavoq, pingaartumik piniartut isorliunerusullu ineriartornermi annaaneqarnissaat annilaangassutigigamiuk, aammalumi ukiuni qulikkaani tulluuttuni aamma annertusiartortumik taamaattoqarsimalluni. Pinngitsoorani taamanikkut sunaluunniit kalaallisut isigineqarsinnaasoq ullunut naleqqukkunnaartut atorsinnaanngitsutullu ajornanngitsumik isigineqartarsimavoq. Kisianni ilumut kalaallit taamatut eqqarsarsimappat – kalaallit inuusaasiat oqaasiilu taamaaqataanik danskit atugaannik taarserneqarusussimappat? Tamatuma akineqarnera suli annertunerusumik misissuineramik tunngaveqartariaqassaaq, tamannali upperinngilara. Akunnattoorutaasoq tassaasimava danskisut ingerlanissaq imaluunniit ingerlasoqassanngitsoq? Immaqa pisortatigoortumik, piviusumilli ineriartorneq politikikkut suliniutit, isummat, ingerlaarnerit pissutsillu akuleriinnerivaat. Tamannalu kalaallit danskillu aalajangiisartut oqartussallu akornanni isumaqatigiinniarfiusuni pivoq. Qularutigineqassanngilaq pissaanermi pissutsit danskinut iluaqusiisimmata – aningaasat danskit pigisimavaat soorlu aamma danskit ilinniarluarsimanerullutik misilittagaqarnerullutillu. Danskit kalaallinut, inuiaqatigiinni atugartuujusuni nutaaliaasunilu inuuneq pillugu annertuumik ilinniartussanut naleqqiullutik pissusissamisoortumik naalagaasutut isigisimapput. Anguniagaq annerusumik minnerusumilluunniit oqaasertalerneqartoq tassaasimavoq Kalaallit Nunaat inuusaatsikkut, inuuniarnikkut atortutigullu Danmarkisut ilissasoq – tassa inuiaqatigiit killiit atugartuunngorsarsimasut. Danmarki avannarleq danskinik avannaamiunik inoqartoq, kisiannili kalaallit nunaanni immikkut pissutsit aallaavigalugit, tamannalu akissarsiat appasinnerunerannik aamma kinguneqarluni, tassa tunisassiornermi pissutsit Danmarkimiit ajornerummata. Neriutigineqartoq tassaasimavoq piffissap ingerlanerani nikingassutaasut assigiissaarneqassasut, aamma kalaallit immikkoortumi tassani siunissami danskinut piviusumik naligiilerumaartut.

Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup pilersinnialernerani kalaallit maligassiuisorpasut erseqqissumik oqaaseqartarsimapput Kalaallit Nunaat allaasumik

aqunneqartariaqartoq. Isumaqaarsimapput Kalaallit Nunaat suli annertunerusumik Kalaallit Nunaanniit aqunneqartariaqartoq aamma kalaallit annertunerusumik sunniuteqartariaqartut. Paasissutissarsiffiit ikittut takutippaat Danmarkimut atassutit kipitinneqarnissaat kissaatigineqarsimasoq. Amerlanerpaat eqqarsaatigalugit Kalaallit Nunaat Danmarki suleqatigeqqissaarlugu ineriartortinneqassaaq, tamannalu aamma Danmarkimi kissaatigineqarluni.

Naalagaaffiup ilaatut Kalaallit Nunaata aalajangiussimaneqarnissaa Danmarkimit soqutigineqarpoq, aamma kalaallit danskinut atassuteqarnermi toqqissimasutut misigillutik, kisianni aamma atassuteqarneq ineriartorteqqikkusullugu.

Tunnngaviit

Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup Kalaallit Nunaat nutaaliaasoq pillugu tunngavinnik inissiivoq. Ataatsimiititaliarsuup suliassaa tassaasimavoq:

”najoqqutassiissalluni, tamatumalu kingorna Kalaallit Nunaanni nunaqqatigut inuiaqatigiinni tassani tamakkiisumik innuttaasunngorlutik, taamaalilluta qanga Kalaallit Nunaasimasumut ilisarnaataasimasoq assigiinngisitsineq qaangerlutigu.”⁷ Kalaallit Nunaanni landsråd⁸ 1948-mi nutarterinissamut siunnersuutigineqartumut akuersisimavoq, tassani siunertaalluni ”naalagaaffiit allat inuussutissarsiornikkut inuusaatsikkullu qaffaseqatigilernissaat”.

Ataatsimiititaliarsuarmi danskit aamma kalaallit ilaasortat akornanni suleqatigiinnermut ilisarnaataavoq danskit tungaannit imatut isigineqarmat tunngaviit pingaarnerit danskit ilaasortaasunit aalajangersarneqassasut. Kalaallit ilaasortat tamatuma kingorna imarisaanut sunniuteqassallutik. Ataatsimiititaliarsuarmi siulittaasoq Koch ataatsimiinnerup iluani oqarsimavoq: ”Ataatsimiititaliarsuup siullermik suliassaa tassaasariaqarpoq Kalaallit Nunaannut tunngasut ajornartorsiutit tamarmik qulaajarniarneqarnissaat, tassanilu kalaallit annertunerusumik suliniuteqarnissaat naatsorsuutigineqarpiarsinnaanani, tassa kalaallit qularnanngitsumik assersuutigalugu aningaasarsiornikkut ajornartorsiutit amerlanertigut paasiuminaatsut tamakkiisumik paasisaqarfiginissaat ajornartorsiutigissagamikku.

Ajornartorsiutit qulaajarneqareerpata ataatsimiititaliarsuup suliassaa tullitut tassaassaaq siunnersuuteqarnissaq, tassanilu kalaallit tungaanniit annertunerusumik ikiorserneqarnissaa naatsorsuutigineqarsinnaalluni.”⁹ Taamaalilluni kalaallit aallartitaasut sunniutaat killeqarsimagunarput – isumaqatigiinniarnertit Københavnnimi ingerlanneqarsimapput, danskillu atorfilittat immikkullu ilisimasallit ataatsimiititaliarsuaq pillugu erseqqissumik anguniagaqarlutik. Anguniagaq tassaasimavoq danskit maligassiaat malillugit inuiaqatigiit nutaaliaasut ineriartortinnissaat aalisarneq inuussutissarsiutini napassutaalluni. Tamannalu Kalaallit Nunaata aamma Danmarkip akornanni qanittumik suleqatigiinnerisigut pissalluni. Statsministeri Hedtoft politikkikkut sammiviup allanngortinnissaanik pisariaqartitsineq pillugu oqarsimavoq, ataatsimiititaliarsuup ingerlanerani: ”Maannakkut nakkutilliisoqarluni

⁷ Brun, 1948, q. 6

⁸ Landsrådet 1951-imi ataatsimuulersinneqarput – tamanna sioqqullugu nunap immikkoortui marluk (avannaa aamma Kujataa) tamarmik rådeqarsimallutik. Rådilli arlaleriarlutik ataatsimoorlutik ataatsimiittarsimallutik, 1940-mi aallartittumik. 1948-mi ataatsimiinneq taamaalilluni aamma ataatsimoorluni ataatsimiinneruvoq.

⁹ Ataatsimiinneq pillugu ilisimatitsissut 17. marts 1949-meersoq, Hedtoftip toqqorsivia, ABA

aqutsineq, immaqa inuiaqatigiinnut piniartukkormiunut tulluarnerusoq, maannakkut aalisakkanik pisaqartarnerup pingaarnertut inuussutissarsiutaalernerani eqaannaviangilaq. Sapiinnerusumik naalackersuinnikkut ingerlatsinissaq pisariaqarpoq. Kalaallit inuusaasiat atortoqarnerisigullu inuiannut allanut nallersinnaalissagutsigit periutsit nutaat pisariaqarput. Kalaallit nammineq piareersimapput.”¹⁰ Statsministerip qularutigisimangilaq inuiaqatigiit kalaallit allanngoriartulersut. Piniarnerup pingaaruteqarnini annaasimavaa innuttaasullu ineriartornissaq kissaatigilersimallugu. Peqatigisaanik nunasiaanerup atorunnaarsinnissaa pillugu nunarsuarmioqatigiit tungaannit tatisimannittoqarluni. Naalagaaffiit Peqatigiit 1947-mi Danmarki peqqusimavaat Kalaallit Nunaanni ineriartorneq pillugu nalunaarusianik nassiusseqqullugu. Nalunaarusiami allanneqarpoq Kalaallit Nunaat pillugu naalackersuinnikkut ingerlatsinermi tunngavigineqartut tassatuaasimasut innutaasut illersornissaat ineriartortinnissaallu, taamaalilluni piffissap ingerlanerani avinngarusimasutut inissisimanini nunap qimassinnaallugu. Nalunaarusiornissamut pisussaaffik 1954-imi atorunnaarpoq, tassa 1953-imi Inatsisit Tunngaviusut allanngortinnerisigut Kalaallit Nunaat danskit naalagaaffiannut ilalersinneqarmat. Kalaallit nunaannit folketingimut ilaasortat marluk, Augo Lynge aamma Frederik Lynge, danskit naalagaaffiannut ilanngutsitaaneq innuttaasut tapersersuinerisigut pisimanera 1954-imi FN-imut uppersarsarpat.¹¹

Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuaq isumaqarsimavoq ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa sioqqutereerlugu arlalitsigut takussutissaqartoq, ataatsimiititaliarsuarmut kaammattuutit peqatigalugit, innuttaasunut eqiterunnerusunut tapersersuisoqarumaartoq. Ataatsimiititaliarsuup takusimavaa innuttaasut Kalaallit Nunaata Qeqqanukartut (Paamiut – Sisimiut), tamaani inuussutissarsiornikkut siuariartornissamut periarfissat annertunersaallutik. Piniartuunermiit aalisartuunermut inuussutissarsiutit allanngortinneri nunasisarnerit siammasissumik nunasisarnerup qimakkartorneranut pingaarnertigut pissutaapput, kisianni aamma innuttaasut ilinniarfinnut, kiffartuussinernut kulturikkullu inuunermut qaninnerunissamik kissaateqarnerat pisooqataalluni. Nunaseriaatsit aaqqissuunneqarnerat inuiaqatigiinnut nutaaliaasunut ikaarsaernerup oqinnerulernissaa aallaavigalugu ataatsimiititaliarsuaq sulisimavoq.¹² Ataatsimiititaliarsuaq isumaqarsimavoq, sumiiffiit inuussutissarsiornikkut periarfissaqarneri aallaavigalugit, niuertoqarfiit sumiiffiillu atorunnaarsinneqarsinnaasut. Nanortalimmi, Upernavimmi aamma Uummannami niuertoqarfiit taamaalillutik atorunnaarsinnissaat naatsorsuutigineqarsimavoq.¹³ Kingulliit marluk eqqarsaatigalugit puisinniarneq sumi tamani kinguariartornera pissutigalugu (tamannali eqquutinngilaq¹⁴). Akerlianilli ukiuni tulliuttuni puisinniarneq qaffappoq, aamma Landsrådimiit pilersinneqarsimasut arlaat innuttaasut

¹⁰ Hedtoft Arbejdernes Almanak 1949-mi, Hans Hedtoftip toqqorsivia, ABA

¹¹ Kingorna Kalaallit Nunaata danskinut ilanngunera oqallinnernik arlalinnik pilersitsisimavoq, Atlantikup Avannaamiut nalunaarusiaanni ”The Right to National Self-Determination” (2004) aamma DIIS’ ”Afvikling af Grønlands kolonistatus 1945-54” (2007).

¹² G-50, bind 1, q. 22-23

¹³ Tassani pineqarput inuit 2000-it, Kalaallit Nunaata Kitaani inuit qulerarterutaat. G-50, bet. 5, q. 22-24

¹⁴ Kalaallit Nunaata Kitaani innuttaasut inissisimanerat, 1963, q. 9 – tamanna pillugu appasinnerusumi.

pillugit ataatsimiititaliarsuup (1953-imi pilersinneqartoq) 1957-imi nalunaarusiaminni inerniliullugu Upernavimmi aamma Uummannami siammasissumik nunasisoqarnissaanut sulitunngavissaqartoq. Innuttaasut pillugit ataatsimiititaliarsuup naatsorsuutigisimavaa illoqarfiit tiguisartut sulipiareersarneqarsimatinnagit aamma nutsertut suliffissaaleqissagunartut, taava pisortat pilersitaannik nutsernerit nukingisaarnissaat oqartussanit utaqqineqartariaqartoq. Eqiterutsitsilluni politikikkut ingerlatsineq taamaalilluni piniartoqarfanni ingerlanneqanngilaq.¹⁵ Tamatuma saniatigut suliffissaqarnikkut periarfissat avannaaniittut kujasinnerusumiittullu akornanni pissutsimikkut assigiinngitsuullutik, aamma tamanna naapertorlugu ingerlatsineq aaqqissuunneqartariaqarluni.¹⁶ Ukioq sioqqullugu sumiiffiit arlallit siunissami periarfissaat pillugit ilisimasat pigineqartut naammangitsut, aamma innuttaasut eqiterunnissaannut piareersarnerit ima annikitsigalutik nunasseriaatsip annertuumik allangortinnissaa naleqqutinngitsoq Landsrådimit oqallisigineqarsimalluni.¹⁷

Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup aamma Nanortallip eqqaa inuerutissasoq kaammattuutigisimavaa, aamma tamanna avannaaniittoq 1951-imi landsrådip ataatsimiinnerani suliarineqarsimalluni.

Nanortallip eqqaani Aappilattoq matuneqartussatut Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuarmit siunniunneqarsimavoq, tamannalu aamma Nanortalimmi sysselrådimit 1949-mi inassutigineqarsimalluni. Tamaani landsrådimut ilaasortaq Jacob Nielsenip taarsiullugu 1952-imi Landsrådimut saqqummiuppaa aningaasaliisoqannginnera sumiiffimmi atukkanut pissutaasut aamma sumiiffinni najugaqartut nuukkusunngitsut. Paarlattuanik aningaasaliisoqarnissaa nunaqartunit kissaatigineqarluni, taamaalilluni saarulleqarluarnera iluaqutigineqarsinnaalluni. Ukiup tulliani sumiiffiup siunissaa pillugu Københavnimi oqartussanit nalunaarutigineqarpoq. Naaggaartoqarpoq, kisiannili Landshøvdingi Lundsteen pissutigalugu apeqqut kingumut 1954-imi qaqinneqaqilluni. Lundsteen isumaqarsimavoq sumiiffimmiit kisitsisit saqqummiunneqartut ajunngitsumillu nalunaarutit atorunnaarsitsinissamut tamatumunnga akerliusut. Aappilattoq aalisartumut ataatsimut annertunerpaamik naammassisaqarsinnaasimavoq, kisianni aamma aalisakkeriveqarnikkut ajornerpaalluni. Aamma aningaasaliisoqarsimanginnera pissutigalugu atortoqannginneq iluarsaanneqarsinnaagunartoq. Landsrådip 1952-imi ataatsimiinnerani Jacob Nielsenip nunaqqatigiinnit allakkat atuarpai, kissaatigineqarluni sumiiffik inerisarneqassasoq – tassa immap naqqani ”guulte qarmat”.¹⁸ Suliami kallarneqarpoq nutarsaanermi tamarmiusumi pissutsit tunngaviusut. Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuarmit isumassarsiaq, taamaalillunilu aamma Københavnimi oqartussaniit, tassaasimavoq nutarterineq sapinngisamik sukkanerpaamik ingerlanneqassasoq, sapinngisamillu annertunerpaamik. Tassa illoqarfanni anginerinnarni aningaasaliisoqassasoq. Aappilattup ingerlatiinnarnissaanut akuersisoqassappat taava

¹⁵ Kalaallit Nunaannut tunngatillugu nalunaarutit, 1957, q. 19

¹⁶ Adolphsen & Greiffenberg, 2006, q. 3

¹⁷ Landsrådip isumaqatigiinniarneri, 1952, q. 88-91, 214-226

¹⁸ Ibid. q. 221

anigaasaliinissat allat aamma malinnaassapput, ilaatigut atuarfinnut, napparsimmavinnik assigisaannullu, tamannalu nutarsaanissamut isummamut tamarmut akerliulluni.¹⁹

Tamanna isumaqarpoq, sumiiffik aalajangersimasoq inuerunneqarpat, innuttaasunut qaammarsaaneq aallartinneqassasoq. Qaammarsaaneq sumiiffinni ikinnerusuni anginerusunilu najugaqarnermi iluaqutaasut nassuiarpai. Atorfiliit politikerillu sumiiffiit taakku tikikkaangamik eqqarsaat taanna kaammattuutigisarpaat tamaanilu najugaqartut ilisimatinneqartarlutik nutsernerminni aningaasatigut tapiiffigineqarumaartut, ilaatigut inissianut tapiissuteqarneq pillugu nalunaarutikkut. Upernaviup eqqaani avannarpasinnerusumiittut nuuttussanngortut sumiiffimmi nutaami illussaminnik neriorsorneqartarput, nutsernermi aningaasartuutitik akilersillugit aamma landsrådi taakku saniatigut 1000 koruuninik aallarnisarnermi aningaasanik aningaasaliissuteqarluni, kingusinnerusukku 1500 koruuninut qaffanneqartoq.²⁰ Sumiiffiit, matuneqartussatut piareersimasutut missiliorneqartut illuliornissamut taarsigassarsinissamik tunineqarneq ajorput.²¹ Sumiiffiit inuussutissarsiornikkut siunissaqanngitsutut missiliorneqartut niuertarfiit, atuarfiit assigisaannilluunniit pigiinnarsinnaanngilaat. Taamaattumik sumiiffinni inuit najugarfigiinnarusutaanni taakkuninnga peqanngippat taava taakku amigaatigalugit inuusariaqarlutik. Pisortatigoortumik innuttaasut sumiiffiit matuneqarusuttunit pinngitsaalillugit nuutsinneqartussaangillat, kisiannili Upernavimmi kæmneri, Helge Knudsen 1955-imi allappoq, landshøvdingi, landsrådimi ilaasortat, Kullorsuarmi kommunalbestyrelsimi 1953-imi siulittaasoq imatut suliniuteqarsimasut; piniartooq råditut toqqarneqarsimasoq ataatsimiigialuqquneqarpoq, tamatumalu kingorna ilaqutariit ataasiakkaat tamarmik ataatsimeeqatigineqarlutik. Knudseni allappoq: "Pinngitsaaliineq pineqanngilaq, naak ilisimatitsinerput aallaavigalugu [JH-mut nuunnissaanut] kikkut kajumissaarneqartariaqaraluartut nalunngikkaluarlutigu."²² Najugaqartunik pinngitsaaliisoqarneratut misigineqarunaraluarpoq, oqartussaniilli tamanna inassuteqarnertut isigineqarluni.

Kullorsuaq tassaasimavoq Upernaviup eqqaani qimatuliviusimasoq eqqaaniillutik nunaqarfeeqqat, oqartussaniillu siunertaq tassaasimalluni Qeqertarsuup Tunuani Aasiannut nuutinneqassasut. Sumiiffimmili piniartut piniarluartut nuukkusussimanngillat. Ilaqutariilli arlallit Qeqertarsuup Tunuanut nuullutik, aamma 1963-imi Kalaallit Nunaannit Inuiaqatigiinnik ilisimatusarneq pillugu ataatsimiititaliamit ilaqutariit taakku qanoq ingerlasimanersut misissorneqarluni. Ilaqutariit pissutsinik iluatsitsivallaanngitsunik annikitsunik arlalinnik misigisaqarsimapput, ilaatigut taakku nuuffigisaminnit allaanerumik allamiorpallutik oqalummata aamma illunik nutaanik tunineqarsimammata uumigineqartarsimallutik, sumiiffimmilu najugaqartut illutoqqaminni najugaqaannarlutik. Nuuttut sumiiffimmi nutaami piniarnermi pissutsit ilisimanngilaat, taamaattumillu ajornerusumik ingerlallutik naggasiullugulu ataatsimiititaliap nalunaarusiaani

¹⁹ Sachse, 1983, q. 7-18

²⁰ Knudsen, 1955, q. 48

²¹ Nellemann & Kronborg, 1963, q. 243-244

²² Knudsen, 1955, q. 48

kaammattuutigineqarluni: ”innuttaasut suli annertunerusumik eqiterunnissaasa angunissaanut piunasaqaat pingaarnepaaq – nuuttoqarnissaanut toqqaannartumik kaammattuisoqarnera imaluunniit kaammattuisoqannginnera apeqqutaatinngu – tassaasariaqarpoq sumiiffinni nutserfigineqartuni atortutigut iluaqutissanillu ima annertutigisumik inerisaasoqassasoq, taamaalilluni sumiiffinnut matuneqartussatut kissaatigineqartunut inuit uteqqinnissaannut annertunerusumik sumiiffiit taakku pilerinassuseqalersillugit.”²³

Danskit politikkiat?

Kingornatigut politikki danskit suliniutaattut kukkunertullu isigineqalersimavoq, tassa politikki kalaallit kissaataannik aamma kalaallit inuusaasianni aallaaveqanngimmat. Paasissutissarsiffilli takutippaat Landsrådit politikkimut erseqqissumik isumaqarsimasut, arlalissuartigullu eqqarsaat tunuaniittoq tapersersorsimallugu – tassa innuttaasut sumiiffinni ikinnerusuni anginerusunilu najugaqarpata aningaasarsiornikkut periarfissaqarnerussasoq. Taamaattorli Landsrådi Innuttaasut pillugit ataatsimiititaliaanut tunuliaqutaasut ilaat tassaasimalluni nutsernerit naammassineqartut ajortumik aqqissuunneqarsimasut, ilaatigut illoqarfiit nutserfigineqartut piareersimasimanatik. Innuttaasut pillugit ataatsimiititaliarsuup pilersinneqarnera politikkimut isornartorsiuinertut takussutaanngilaq, kisiannili ilusilersorneranut sunniuteqarnissamik kissaataanerulluni aamma politikki innuttaasut kissaataat aallaavigalugit ingerlanneqassasoq. Ataatsimiititaliarsuup sumiiffiit nalilersornerini sumiiffinni oqartussat peqataatippaat, tamannalu Københavnimiit qitiusumik politikkimik aqutsinermiit allaalluinnarluni. Landsrådi taamaalilluni atortussanik nammineq katersinermigut suliarinninnermigullu politikimi peqataavoq, missingersuutip piareerneqarsimasup oqaaseqarfigisassanngortinneqartup saqqummiunneqarneranut taarsiullugu.²⁴ Immikkoortoq alla Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuarmit kaammattuutigineqartoq aamma landsrådimut kingorna oqaatigineqartut akornanni takuneqarsinnaasut tassaavoq sukkassusermut tunngasoq. Tassa Kalaallit Nunaat qanoq sukkatigisumik nutarterneqassanersoq. Tassani Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup kissaatigisimavaa tamanna sapinngisamik sukkanerpaamik pissasoq, landsrådilli piareersartoqarnissaa arriinnerusumillu ingerlasoqarnissaa kissaatiginerullugu, taamaalilluni tamanna innuttaasunut sapinngisamik qajassuussinerusumik ingerlanneqassalluni. Innuttaasut pillugit ataatsimiititaliarsuup taamaalilluni sulissutigalugu avannarpasinnerusunit nuuttoqarnissaa pillugu piunasaqaateqarnermut ilaatinneqassanngitsut, tassa puisinniarneq annertusiartortutut isikkoqarmat. Illoqarfiit nutserfigineqartut nutsertut inissianik atorfinnillu akilersinnaanngipatigit tamatuma peqatigisaanik ajunnginneruvoq utaqqisoqassappat, tassa avannaamiut taamaalilluni piniarnermik inuussutissaqarsinnaammata. Politikkimut ingerlanneqartumut pissutsini apeqqut alla tassaasimavoq tamanna innuttaasunut nalinginnaasunut sunniuteqarnerasoq.

²³ Kalaallit Nunaata Kitaani inuit inissisimanerat, 1963, q. 72

²⁴ Sachse, 1983, q. 13 aamma 18

Jeppson allappoq innuttaasut isumaat suunersut paasiuminaatsut, pingaartumik inuit taakku piffissami assersuutigalugu aviisini allagaqarneq ajormata.²⁵

Pilersaarutit isasuulersut

Aalisarnerup iluani ineriartorneq, Kalaallit Nunaannut nutaaliaasumut aningaasarsiornikkut tunngavissatut takorloorneqartoq, pilersaarutaasumik ingerlanngilaq. Ataatsimiititaliarsuup isumaliutissiissutaa 1950-imeersumi (G-50) siunniunneqarsimavoq danskit aalisartut aallartissimassasut, pingaartumillu suliffissuaqarluni aalisarnermik nutaalamik inerisaanermi aningaasaliisoqarsimassalluni. Tamanna pisariaqartumik annertussuseqartumik pinngilaq. Suliffissualiortiternissaq pillugu inatsit danskit folketingiani 1959-imi akuerineqarpoq, aamma umiarsualiviit, innaallagissiorfiit aalisakkeriviillu naalagaaffiup aningaasaataanik aalisarnermi kissaatigineqartumi atortulersuisinnaasunik attaveqaatinik inerisaassallutik. Tamanna tikillugu illoqarfiit sikuneq ajortut kisimik suliniuteqarfiginissaat pillugu pilersaarut tamanna eqqarsaatigalugu annertusineqarpoq, tassa Qeqertarsuup Tunuani illoqarfiit aamma suliffissualiortiternermi pilersaarummut ilanngunneqarmata, tamaani raajaqarfissuit nassaarineqarsimammata.²⁶

Attuumassuteqartorli alla tassaavoq kalaallit innuttaasut nalinginnaasut aamma kalaallit pikkorissut nutarterinermut qanoq isummersorneranni erseqqissumik assigiinngitsogarnera pingaartumillu eqiterutsitsilluni politikkimut. Niels Højlund 1965-imi allaaserisamini allappoq Kalaallit Nunaannit inuppassuit sunniuteqanngitsutut misigisut. Taamatut sunniuteqannginneq inuuniarnikkut akerleriinnut aamma Kalaallit Nunaanni atonerluinermut tunngatippaa. Peqatigisaanik Kalaallit Nunaanni susoqassanersoq pillugu erseqqissisimangitsogaarluni. Kalaallit Nunaat danskiussava, imaluunniit kalaallit annertunerusumik inissisimaffigiligaanni pitsaasumik ingerlaqqiffissaqarpa? Højlund isumaqarsimavoq ajornartorsiutit pitsaanerulersinnagit Kalaallit Nunaanni inunnik pikitsitsineq pisariaqartinneqartoq.²⁷ Piffissamilu tulliuttumi taamaattoqartoq oqaatigineqarsinnaalluni, Namminersornerullutik Oqartussat eqqunneqarnerisigut kingornatigullu Namminersorlutik Oqartussat. Nutarterinermut naleqqiullugu inuinnarni, pingaartumik nutsertinneqarsimasuni aamma kalaallini pikkorissuni isummani assigiinngissutsit sammisami amigartumik nassuiarneqarput, tamannalu annertunerusumik misissorneqartariaqarluni.

Inuussutissariorneq pillugu politikki nunasseriaatsimut annertuumik sunniuteqarpoq. Sorsunnersuup aappaa tikillugu inuiaqatigiit kalaallit nunarsuarmit sinnerinut asserneqarsimallutillu illersugaapput. Inuiaqatigiit piniartukkormiutut isigineqarput, naak aalisarneq 1900-kkulli aallartinneranni aallartikkaluartoq annertusiartuinnartumik suli pingaaruteqaleriartoraluartoq. Nunasinerit siamasissut taamaalillutik inuiaqatigiit

²⁵ Henriksen, 2012, q. 10 assinganik saqqummiussivoq nunasisimanerup ilusaa pillugu oqallinnermi nunaqarfimmiut nipaata maqaasineqartoq.

²⁶ Adolphsen & Greiffenberg, 2006, q. 4

²⁷ Højlund, 1965

ineriartornerannut aallaaviupput, kisiannili aalisarnerup annertusiartortumik pingaaruteqalernera naapertorlugu taava innuttaasut qanoq najugaqarnissaannut politikikkut kissaatit nikipput. Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup taamaalilluni Kalaallit Nunaannut nutaaliaasumut aningaasarsiornikkut tunngavittut aalisarnikkut suliffissuaqarneq oqaatigaa, tamannalu isumaqarluni innuttaasut eqiterunneqassasut. Politikkip piviusumik ingerlanneqarnerata kingornatigut isornartorsiunerpaalunnik kinguneqarsimavoq; imminut akilersinnaangitsutut naatsorsuutigineqartuniit sumiiffinniit inuit nuukkusuppat imaluunniit pinngitsaalineqarpat imaluunniit kajumissaarneqarpat? Sumiiffinnut qimanneqartussatut isigineqartunut tunngatillugu oqartussaniit paasissutissarsiffiit allapput nuunnissap isumaanik nutsertinneqartussatut imaaliillaannaq takunnissinnaangikkaluartut taava piffissap ingerlanerani paasiumaarpaat tamanna pitsaanerpaasimasoq. Landshøvding P.H. Lundsteen assersuutigalugu 1953-imi oqarpoq: "Isumaqqanngilanga maani nunatsinni Kalaallit Nunaanni ineriartorneq pillugu ernumasariaqartugut – Kalaallit aniguissaqqaarput malinnaajumaarlutillu."²⁸ Eqqarsartaaseq, landshøvdingip oqaatigisaa taamatut isumaqartutut isigineqassappat tassaavoq danskit naalagaaffiata Kalaallit Nunaat nutartissaqqaarpaa piffissallu ingerlanerani pitsaanerulerumaarluni.

Eqiterutsitsilluni politikkimik inuinnarni paasinninnginneq pillugu akuersineq kukkunerit pisut erseqqissut ilagaat. Politikkimik pineqartoq pillugu innuttaasut aamma oqartussat akornanni annertunerusumik qaammarsaasoqarsimasussaagalarpoq, imaluunniit oqaloqatigiittoqarsimasussaagalarpoq. Københavnimi oqartussani, imaluunniit kalaallit nunaanni rådini pinngitsaaliinikkut nuutsitsinissaq kissaatigineqarsimangilaq. Akerlianilli nuutsitsinerit nammineq kajumissusermik tunngaveqartussaallutik, kisiannili pineqartut suna pineqarnerisooq paasinnigippassuk taava arlaannut peqataanissaq sapernarpoq. 1950-ip kingorna pisut imatut arlalinnik pisimasoqarfiupput nuuttut nuunnissartik sioqqullugu pinngitsaalineqartutut misigisimallutik. Taavami nammineq nuukkusussimasut – taakkumi suna tunngavigisimavaat? Taakku kulturikkut inuunermut qanikkusunnerusimappat, imaluunniit aalajangersimasumik suliffeqalernissaq, imaluunniit pitsaanerusermik illoqalernissaq pingaartinneqarsimava?

Nuutsinneqarsimagaanni, taava nammineq inuunerisamik aqutsinnginnermik misigisaqarneq ukiorpassuit kingorna suli artorsaataasarpa?

Qullissat

1972-imi illoqarfik aamaruutissarsiorfik Qullissat matuneqarpoq. Taamanikkut illoqarfik 1400-nik innuttaqarpoq, tassa Kalaallit Nunaanni illoqarfinni anginersanut ilaalluni. Aamaruutissarsiorfiup matuneqarneranut pissutaavoq aningaasarliorneq, aamma uuliap Kalaallit Nunaanni kiassarnermi atortutut aamarsuit annertusiartuinnartumik taarsilersimagit. Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuup 1940-kkut naalerneranni aamaruutissarsiorfiup siunissaa oqalligisalereersimavaa aammalu

²⁸ Sachse, 1983, q. 18

kaammattuutigisimallugu aamaruutissarsiorneq annikilliarortinneqassasoq, taamaalillunilu illoqarfik matuneqassasoq. Tuluit aamarsuinik aamma pitsaanerusunik eqqussuineq imminut akilersinnaanerusimavoq.²⁹ Siullermilli Koreami sorsunnerup (1950-53) kingunerisaanik pisariillisaanissamik misissuinerit aallartinneqarput, tassa imminut pilersorneq pissutsini akunnattoorfiusuni pingaaruteqarmat.³⁰ Illoqarfik immikkuullarissuuvoq, tassa kikkut tamarmik arlaatigut aamarsuarnik piiaanermut attuumassuteqartumik suliffeqarmata, Kalaallit Nunaanni illoqarfinni allani inuussutissarsiutitigut annertunerusumik siaruarsimasunut akerlianik, aamma illoqarfik namminerisaminik inuusaaseqarluni. Illoqarfimmi parti kommunisterpalaartooq pilersinneqarsimavoq, soorlu aamma sulisartut aaqqissugaalernerat siulleq tamaani pilluni.³¹ 1950-ikkut ingerlaneranni matusisinnaaneq pillugu apeqqut saqqummillattaaqqilerpoq, kiisalu 1966-imi matunissaa pillugu Kalaallit Nunaat pillugu rådi inassuteqarluni. Ukiup tulliani Kalaallit Nunaanni landsrådi akuersivoq.³²

1965-imi Peter Mørch Qullissaneersoq matusinissaaq pillugu oqallinnermi innuttaasut peqataatinneqarsimannginnerat pillugu pakatsisimanermini oqarpoq: "Kalaallit Nunaannik aqutsineq kiisa atorfillit kisimik suliassarilerpaat. Inuinnaat oqaasissaqanngillat. Aalajangiinerit toqqorneqartarput imaluunniit isertuunneqarlutik, aamma inuinnaat ilisimatinneqarneq ajorlutik. Kisianni Kalaallit Nunaata aqunneqarnera atorfillit kisimik suliassariunnaassavaat. Inuinnaat innuttaasutut akisussaaqataasutut ilanngunneqartariaqarput, taakkulu isumaat soqutigineqarlutik. Suleqatigiinneq aserorneqassanngippat, aamma Kalaallit Nunaanni Cubami pissutsit misigineqassanngippata taava piaarnerpaamik nunami aqutsineq allanngortilluinnartariaqarpoq."³³ Illoqarfiup matuneqarnera nutarteriniarluni politikkip kukkuneranut arlalissuarnut takussutaatinneqalerpoq, aamma Kalaallit Nunaata Københavnimiit aqunneqarneranut³⁴, aamma 1970-ikkut pisumi Kalaallit Nunaanni politikikkut piareersalernerimut iluaqutaalluni, naggataatigullu 1979-imi Namminersornerullutik Oqartussat eqqunneqarneranik kinguneqarluni. Nipilersortartut Sume erinarsuutimi ilaanni illoqarfiup aamaruutissarsiorfiup matuneqarneranut tunuliaqutaasutut niuernermi aningaasarsiornermi nukiit isornartorsiorpaat (iluanaaruteqarniarneq)³⁵, – inummut kingunerluutaasinnaasut eqqarsaatigineqarsimappat?

²⁹ G-50, bind 1, qupperneq 5 aamma 18 – kingusinnerusukkulli misissuinerimmi paasineqarpoq aamarsuit taamatut ajortiginngitsut. Haagen, 1977, q. 14

³⁰ Kalaallit Nunaata Kitaani innuttaasut inissisimanerat, 1963, q. 23-24

³¹ Haagen, 1977, q. 7 aamma Carlsen, 2003, q. 29

³² Jensen, 2016

³³ A/G 9. 12. 1965, q. 12

³⁴ Sachse, 1983, q. 77

³⁵ Takujuk Olsen, 1987, q. 235

Namminersornerullutik Oqartussat

1979-imi Namminersornerullutik Oqartussat eqqunneqarnerat nammineq annertunerusumik aalajangiilersinnaalernerumut sivisuumik sulisimanerup qaffasinnerpaaffigallarpaa. Kalaallit Nunaat kalaallinit Kalaallit Nunaanniit aqunneqartoq. Namminersornerulerneq pillugu inatsimmi³⁶ tunngavigisat iluanni Inatsisartut inatsisiliorsinnaalerput, aamma Naalakkersuisut, Inatsisartunit qinerneqartut naalakkersuinikkut ingerlatsinerup ilusilersorneranut akisussaalerlutik. Inatsisartunit qinersinermi siullermi Siumut ajugaalluarpoq – Inatsisartunit issiavinnit 21-iusunit 13-it Siumumit pissarsiarineqarput. Siumup ajugaaneranut pissutaasut ilaat tassaasimavoq isorliunerusuniit tapersorneqarneq. Siumut taasinerit 46%-iat pissarsiaaraat, Atassullu 42%-it, inissalli arfineq pingasuinnaat. Qinerseriaaseq imaassimavoq isorliunerusut allanut naleqqiullutik annertunerusumik sunniteqarsimallutik. Isorliunerusut taamaalillutik tallimanik isertitaqarput, kisianni isertut taakku ataasiakkaat tamarmik qinersivinnit anginerusunit qinerneqartunit ikinnerusunik qinerneqarlutik. Jonathan Motzfeldt, Siumumi siulittaasoq qinersinermi ajugaanerup kingorna oqarpoq: “[nunaqarfinnut isorliunerusunullu] taakkununga immikkut iliuseqarnissaq partiip pisussaaffigisatut isigilerpaa.”³⁷ Nunaqarfiit isorliunerusullu ukiorpaalunni pisortat aningaasaliinerisigut mininneqartarsimapput, Siumullu aningaasaqarnikkut ingerlatsineq taanna allangortinniarlugu sulisimalluni aamma ataatsimoornerusumik sammisumik politikki eqqullugu, illoqarfiit anginerusut avataaniittoq Kalaallit Nunaat ineriartortinneqarluni. Nunaqarfinnut isorliunerusunullu naalakkersuisoqarfik pilersinneqarpoq – ukiunili qulini tulliuuttuni isorliunerusuni aningaasaliinerit qaffallutik. Illoqarfiit avataanni innuttaasut “kalaalivinnut” sinniisunngorput aamma qanga kalaaliussuseq ingerlallugu, illoqarfinni kalaallinut qallunaangorsarsimasunut akerliusumik.³⁸ Namminersornerullutik Oqartussat eqqunneqarnerisa kingunerisaanik kalaallit maannakkut kinaassusertik paasilersinnaalerpaat. Apeqqutaalersoq tassaalerpoq manna tikillugu qallunaangorsaasimanerumut akerliliisoqalernersoq?

Aalisarnerup amigartoorfiuneranik misigisaqarfiani aningaasarsiornikkut ilungersunartup nanginnerani allangornerup kingunerisaanilli Namminersornerullutik Oqartussat tungaanniit isorliunerusunut manna tikillugu akisussaaffeqatigiissimaneq annikilliarulersimavoq.³⁹ Naalakkersuisoqarfik 1990-imi atorunnaarsinneqarpoq. Assigiimmik akeqartitsineq piffissami tassani politikikkut oqallisigineqalerpoq. Aaqqissuussinermik isornartorsiuisut isumaqarsimapput tamatuma aningaasarsiornikkut ineriartorneq kigaallisikkaa. Kalaallit Nunaat niuerfeerannguvoq isorartoorujussuaq taamaalilluni imminut akilersinnaanani. Inuussutissarsiornikkut ilungersunartut sapernartut pisariillisaanernut naammassisaqarnerusinnaanernullu saatitsilerput, Kåre Henriksenilli Kalaallit Nunaanni nunaqarfinni (2012) uparuarsimallugu Kalaallit Nunaanni inuit akornanni

³⁶ Namminersornerullutik Oqartussat pillugit inatsit nr. 577, 29. november 1978-imeersoq

³⁷ A/G, 12.04.1979, q. 1

³⁸ Forchhammer, 1997, q. 223

³⁹ Skydsbjerg, 1999, q. 94

oqallittoqarnissaanik pisariaqartitsisoqartoq, tassani erseqqissarneqarsinnaalluni inuiaqatigiit qanoq ittut Kalaallit Nunaannit kissaatigineqarnersut. Sinerissami siammasissumik periusissaqarnermi periarfissaqarneq Henriksenip takusinnaavaa, sumiiffinni inuit isumalluutillu ullumikkumut sanilliullugu pitsaanerujussuarmik atorpeqarlutik. Tunngavigineqartut pingaaruteqartut ilaat tassaavoq oqartussat periarfissanik pitsaaneruserumik ataqqatigiissaarisarnissaat inerisaasarnissaallu, nammineq iluanaaruteqarnissaq pillugu sulinermut taarsiullugu.⁴⁰ Tassunga atatillugu Jeppsonimit apeqquserneqarpoq aningaasaqarneq kisiat aallaaviginagu inuiaqatigiit pillugit allaaneruserumik eqqarsartoqarsinnaanersoq. Nunaqarfiit inunni inuusaatsikkullu isumalluutitigut annertuumik pingaaruteqarput, tamannalumi aamma ilanngullugu isigineqartariaqarluni.⁴¹

Ilaatigut 1990-ip kingorna eqiterutsitsinermik politikki nanginneqarpoq.⁴² Nuna tamakkerlugu pilersaaruserneq pillugu nassuiaatip ukiumit tassanngaanniit nuna tamakkerlugu assigiiaartumik ineriartortitsinissaq pillugu tunngavimmiit saneqqussinissaq kaammattuutigaa taarsiullugulu illoqarfanni siuariartorfiusuni sisamani suliniuteqartoqassasoq; Qaqortoq, Nuuk, Sisimiut aamma Ilulissat. Niuerfinni aningaasarsiorneq aamma aningaasarsiornikkut imminut napatinneq pingaaruteqartuupput, tassanilu isorliunerusut aningaasarsiornikkut nammakkiisutut isigineqarlutik.⁴³

Naggasiineq

Kalaallit Nunaanni eqiterutsitsineq pillugu oqaluttuarisaaneq aamma Kalaallit Nunaata nutarterneqarnera nutarterinerup nunami innuttaasunut qanoq kinguneqarnera pillugu aamma oqaluttuarisaaneruvoq. Nammineq pissutsinut annertuneruserumik sunniuteqarsinnaaneq pillugu kalaallit kissaataat pillugit aamma oqaluttuarisaaneruvoq. Nutarterineq pillugu eqqarsaatip naggataatigut anguniagaraa Kalaallit Nunaata inuiaqatigiittut killertut atugartuunngornissaa. Tamanna innuttaasut annertuneruserumik eqiterunnerannik pisariaqartitsisimavoq. Ineriartornerulli takutippaa tamanna ajornartorsiutitaqanngitsumik pisinnaasimanngitsoq. Kalaallit politikerit eqiterutsitsineq pillugu politikkimut annertuutigut isumaqataasimapput, kisiannili piffissap ingerlanerani nutarterinerup ingerlannerani isornartorsiuneq annertusiartorsimalluni. Piviusumik naligiissitaaneq, 1953-imi ilanngunneqarnerup kingunerisaanik amerlasuunit naatsorsuutigineqarsimasoq, piffissami sivisuumi ajornarsimavoq. Kalaallit Nunaata aningaasarsiornikkut pisinnaassusiata tamanna ajornartissimavaa. Nunami innuttaasut assigiinngisitsineq toqqaannartumik malugisimavaat. Kalaallit Nunaat inuiaqatigiittut nutarterneqarsimasutut atugartuunngussappat kalaaliuneq naammassimanngilaq, akerlianilli allanngortariaqarluni. Tamannalumi pissusissamisoortumik pakatsinermi pissutsillu allanngortinnissaannik kissaateqarnermik kinguneqarluni. Kalaallit Nunaat

⁴⁰ Henriksen, 2012, q. 384

⁴¹ Jeppson, 2009, q. 6

⁴² Forchhammer, 1997, q. 220

⁴³ Jeppson, 2009, q. 5-6

kalaaliunerusoq, Kalaallit Nunaannit kalaallinit aqunneqartoq pillugu kissaat arlalissuartigut eqqortinneqarsimavoq. Namminersornerullutik oqartussaannermi piffissami siullermi nunaqarfiit isorliunerusullu annertunerusumik isiginiarneqarput – aamma aningaasaqarnikkut politikikkut ingerlatsineq.

Suli allanut naleqqiullugu nunasisimanagerit siaruarsimasorujussuupput, naak tamanna assersuutigalugu 1950-imut naleqqiullugu annikinnerujussuugaluartoq. Naggataatigut anguniagaava Kalaallit Nunaanni innuttaasut illoqarfinni angisuuni ikittuinnarni piffissap ingerlanerani najugaqalissasut, imaluunniit taamatut siammasitsigisumik nunasisimaneq suli ajornangila? Kingullertut taaneqartumi pisariaqarpoq ullumikkornit ingerlanneqarsinnaasumit periarfissat pitsaanerusumik iluaqutiginnissaat.

Allaaserisami matumani Kalaallit Nunaanni eqiterutsitsinermi politikimit pingaarnertigut sammeneqarpoq. Tunu aamma politikimit kalluarneqarpoq, ilaatigut Jeppsonimit (2009) suliarineqarluni, soorlu aamma Avanersuarmi Ummannami inuit 1953-imi pinngitsaalillugit nuutsinneqarneri tamassuma ilaatigut oqaatigineqarsinnaasoq.⁴⁴ Avanersuarmi Ummannamiit pinngitsaaliilluni nuutitsinerli aamma isumannaallisaanikkut politikikertarpoq. Danmarkilli Kalaallit Nunaanni soqutigisai arlalippassuartigut misissorneqartariaqaraluarlutik. Assersuutigalugu Kalaallit Nunaata nutarterneqarneranut atatillugu Kalaallit Nunaata naalagaaffiup ilaatut aalajangiussimaneqarneranut suna tunuliaqutaasimava? Tamanna akikissimangilaq, USA-mut atassuteqarneq aamma immikkoortup ullumikkut Pituffiusup attartortinnera annertunerusumik iluamik qulaajaaffigineqarsimangilaq.

Atuakkat najoqqutarisat:

Beretninger vedrørende Grønland, 1957, nr. 6 – rapport fra Befolkningsskommissionen.

Bornemann, Claus (1969): udviklingsproblemer i Grønland, I: Grønland, 1969, nr. 12, s. 367-375.

Bornemann, Claus (1981): Var Hans Hedtoft imperialist? I: Grønland, 1981, nr. 3, s. 65-94.

Forchhammer, Søren (1997): Gathered or dispersed? : four decades of development policy debate in Greenland, Ph.D. Afhandling, Københavns Universitet, Institut for Eskimologi, 1997.

Adolphsen, Jes B. & Greiffenberg, Tom

- (1998): The planned development of Greenland 1950-79, ISP, nr.230, 1998.

- (2006): Bosætningsmønstre og lokaliseringspolitik, paper præsenteret på konference, 2006.

Brun, Eske (1948): Forskelgøren, som nu skal være forbi, I: Kalâtdlit december 1948, s. 5-6.

Carlsen, Aksel V. (2003): Organiseringen af en grønlandsk arbejderbevægelse, I: kultur- og samfundsforskning 2003, Ilisimatusarfik, s. 21-42.

⁴⁴ Takujuk Aqqaluk Lyngé, The right to return, 2002 eller Per Walsøe, Thule farvel, 2002

Dahl, Klaus (1951): Den økonomiske udvikling på Grønland i det 20. århundrede, I: Ledelse og Erhvervsøkonomi/Handelsvidenskabeligt Tidsskrift/Erhvervsøkonomisk Tidsskrift, Bind 15, 1951, s. 97-105.

Dalager, Peter (1949): Er det nødvendigt at samle Grønlands befolkning ved færre bopladser, Det Grønlandske Selskabs Årsskrift 1949, s. 57-64.

Grønlands Kommissionens

- betænkning 1: Indledning Placering og udformning af bebyggelser Den fremtidige anlægsvirksomhed
 - betænkning 2: politiske og administrative forhold retsplejen
 - betænkning 5: Erhvervsmæssige og økonomiske forhold
- København, februar 1950

Grønlands Landsråds forhandlinger, diverse år.

Grønlandsudvalget af 1960 (1964), Betænkning fra Grønlandsudvalget af 1960, 1964.

Haagen, Birte (1977): Qutdligssat: en kulmine i Grønland: om nedlæggelsen af kulbruddet og byen, Birte Haagen, 1977.

Heinrich, Jens (2012): Eske Brun og det moderne Grønlands tilblivelse, Inussuk, 2012.

Henriksen, Kåre (2012): Grønlands bygder - økonomi og udviklingsdynamik, ph.d.-afhandling, Aalborg Universitetscenter, Institut for Planlægning, 2012.

Højlund, Niels (1965): I: Politiken, 15. april, 1965.

Jensen, Einar Lund (2016): upubliceret manuskript, Gads Koloni Historie, Grønland, 2016.

Jeppson, Steen (2009): Befolkningskoncentrationer, den ultimative, rette løsning? Behovet for et alternativ, nødvendigheden af en balance mellem økonomisk bæredygtighed, og menneskelig udvikling. Speciale, Ilisimatusarfik, 2009.

Knudsen, Helge (1955): Problemer under afvikling, I: Grønland, 1955, nr. 2, s. 47-54.

Krag, J.O. (1966): Statsminister J.O. Krag's tale i Grønlands Radio, 1966, I: Grønland, 1978, nr. 1, s. 37-43.

Lyng, Augo (1945): Omkring „det nationale“, I: Grønlandsposten, 1. november, 1945, s. 223-225.

Lyng, Ulla (1991): Hvad med bygderne – blev planerne til virkelighed? Speciale, Ilisimatusarfik, 1991.

Lundsteen, P.H. (1954): Befolkningsflytninger i Grønland, I: Grønland, 1954, nr. 4, s. 129-142.

Lund Jensen, Einar

- (2013): Bosættelsespolitik i Grønland - diskussionen om forandringer i bosættelsesstrukturen 1900-1950, I: Grønland, nr. 4, 2013, S. 264-281.
- (2013)(2) Bosættelsespolitik i Grønland 3 ny politik, I. Sermitsiaq, nr. 10, 2013.
- Mikkelsen, Ejnar (1965): Scoresbysund kolonien. I, I: Grønland, 1965, nr. 11, s. 369-378.
- Mørch, Peter (1965): ikke embedsmændenes sag alene, A/G 9. 12. 1965, s. 12.
- Nellemann, George & Kronbor, John (1963): Bebyggelsespolitik og befolkningsudvikling i Vestgrønland, I: Grønland, 1963, nr. 7, s. 241-257.
- Nielsen, Bent (1996): Forandring og fremsyn, DGS, 1996.
- Olsen, Kristian (1987): Du skal elske dit barn og respektere det, I: Grønland, 1987, nr. 8, s. 232-237.
- Sachse, Eivin (1983): Landsrådet og koncentrationspolitikken – en undersøgelse af Grønlands landsråds holdning til lokaliseringspolitikken i Grønland 1951-71, speciale.
- Skov, Ole (1966): Flytningen af Thule svar til fhv. departementschef Eske Brun, I: Grønland, 1966, nr. 11, s. 397-400.
- Sørensen, Aksel Kjær (1983): Danmark-Grønland i det 20. århundrede – en historisk oversigt, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1983.
- Sørensen, Bo Wagner & Forchhammer, Søren (2014): byen og bygden, I: Dansk sociologi, årg. 25, nr 4, 2014, s. 13-33.
- Udvalget for samfundsforskning i Grønland (1963): Befolkningssituationen i Vestgrønland, København, 1963.
- Walsøe, Per (2003): Thule farvel - tvangsflytningen i 1953, Tiderne skifter, 2003.
- Winther, Gorm (redaktør)(2004): Demokrati og magt i Grønland – magtudredningen, Aarhus Universitetsforlag 2004.